

PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU U UPOREDNOM PRAVU

Sažetak

Pravo na suđenje u razumnom roku kao deo prava na pravično suđenje predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava koje pripada svim ljudima bez razlike. Problem predugog trajanja sudskih postupaka se može okarakterisati kao globalni problem koji postoji u zemljama širom sveta. Generalno pravilo koje se iznedrilo dosadašnjom analizom stanja u ovoj oblasti jeste da zemlje anglosaksonskog pravnog sistema imaju efikasniju zaštitu prava na suđenje u razumnom roku od zemalja evropsko-kontinentalnog pravnog sistema, gde u određenim državama zaštita ovog prava predstavlja sistemski problem. Autor u radu predstavlja pravne sisteme određenih država, dobre i loše strane njihove zakonske regulative sa ciljem da se pronađu nova rešenja za probleme u ovoj oblasti.

Ključne reči: suđenje u razumnom roku, pravično suđenje, ljudska prava.

1. Uvod

Iz principa vladavine prava proizilazi pravo na efikasnu pravnu zaštitu u sudskom postupku, koje ima veliki značaj u oblasti građanskog sudskog postupka. Da bi došlo do ostvarenja principa vladavine prava, kao i do zakonite i delotvorne sudske zaštite, potrebno je efikasno odvijanje i razumno trajanje građanskih sudskih postupaka. Jedno od osnovnih ljudskih prava jeste pravo na pravično suđenje garantovano svim važnijim univerzalnim, regionalnim i nacionalnim aktima. Osnovni segmenti prava na pravično suđenje jesu nepristrasnost suda, dvostepenost postupka i suđenje u razumnom roku. Pravo na suđenje u razumnom roku jeste jedno od osnovnih ljudskih prava i pripada svim ljudima bez razlike. Ovo pravo je moralnog porekla, političkog karaktera, a potiče iz normativnog poretka jer je iznad države koja je obavezna da osigura efikasne mehanizme zaštite.

Pravo na suđenje u razumnom roku ustanovljeno je u interesu lica o čijim se pravima i obavezama odlučuje ili protiv koga se vodi određeni postupak (subjektivna komponenta), ali i u interesu pravne sigurnosti i vladavine prava uopšte (objektivna komponenta). Sporost u deljenju pravde može dovesti u pitanje poverenje u čitav sistem i

* Doktor pravnih nauka, docentkinja na Pravnom deatmanu Internacionalnog Univerziteta u Novom Pazaru, e-mail: maida.becirovic@uinp.edu.rs

vladavinu prava koja je jedan od tri stuba (pored demokratije i ljudskih prava) na kojima počiva sistem ustanovljen Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (dalje: Konvencija). Sudovi moraju razrešavati sporne situacije u razumnom roku, jer protekom vremena odluka suda neće imati onaj efekat koji bi imala da je doneta pravovremeno, pored toga, sudska odluka mora biti: pravilna, sa dobrim pravnim rezonima i pravilno utvrđenim činjenicama.

Najvažniji međunarodni akt koji štiti ovo pravo jeste Konvencija (čl. 6, st. 1), a istovremeno najvažniji mehanizam zaštite ovog prava jeste postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava (dalje: Evropski sud). U presudama koje donosi, pored odluke o zaštiti subjektivnog prava određenog lica, Evropski sud još direktno upućuje i daje smernice određenim državama o stepenu poštovanja prava na suđenje u razumnom roku, ali i o efikasnosti pravnih sredstava koja postoje na nacionalnom nivou.

Postoje tri osnovna sistema zaštite prava na suđenje u razumnom roku: preventivni sistem, kompenzatorni sistem i kombinovani sistem zaštite. Preventivni sistemi zaštite predviđaju pravna sredstva kojima se ubrzava postupak koji je već u toku. Države koje primenjuju ovaj sistem jesu Austrija i Portugalija. Kompenzatorni sistemi zaštite predviđaju pravne lekove kojima se omogućava naknada zbog dugog trajanja postupka, a među zemljama koje primenjuju ovaj sistem su Francuska i Italija. Pored ova dva sistema postoji i kombinovani sistem zaštite prava na suđenje u razumnom roku koji predviđa pravne lekove kako za ubrzanje postupka koji je već u toku tako i pravne lekove koji omogućavaju naknadu štete zbog postupka koji je završen, ali je u njemu konstatovano kršenje prava na suđenje u razumnom roku. Postoji veliki broj mišljenja da je ovaj način regulisanja ove problematike najefikasniji, a neke od zemalja koje primenjuju kombinovani način zaštite prava na suđenje u razumnom roku jesu: Španija, Hrvatska, Češka, Slovačka, Poljska, kao i Srbija. Postoje i države koje se ne mogu kategorizovati ni u jedan od ova tri sistema jer na specifičan način uređuju ovu oblast ili se bore sa problemom nepostojanja efikasnog pravnog leka za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku.

2. Pravo na suđenje u razumnom roku u Italiji

U poređenju sa drugim evropskim zemljama, italijansko pravosuđe je vrlo specifično, budući da su javni tužioci deo pravosuđa, a ne deo izvršne vlasti. Sudije i tužioci su deo *magistrature* i kao članovi istog tela oni se nazivaju magistrati. Više veće Magistrata je institucija koja je osnovana 1959. godine, sastoji se od 29 članova koji se biraju na četiri godine: 16 sudija i tužilaca koji su izabrani od strane svojih kolega, osam profesora prava ili advokata koje bira parlament i tri člana *ex officio*¹.

U poslednjih dvadeset godina, italijanski sudovi su se suočavali sa rastom u pogledu složenosti i broja krivičnih, ali i građanskih postupaka, što je rezultiralo i rastom trajanja postupaka. Po izveštajima predsednika Kasacionog suda i ministra pravde do 2008. godine u Italiji je postojalo pet i po miliona građanskih i tri milionai dvesta

¹ U *ex officio* članove se ubrajaju: predsednik Republike, predsednik Kasacionog suda i šef Kancelarije javnog tužioca.

hiljada krivičnih postupaka koji nisu rešeni i oko četrdeset hiljada slučajeva u kojima je konstatovana povreda prava na suđenje u razumnom roku pred apelacionim sudovima između 2001. i 2008. godine, a visina odštete iznosi oko sto osamnaest miliona evra. U pokušaju da se poboljša kvalitet rada sudova, parlament i vlada su učinili nekoliko reformi, uglavnom procesnih, koje su uticale na strukturu i funkcionisanje italijanskog pravosuđa. Najvažnije reforme bile su usvajanje amandmana na Ustav Republike Italije 1999. godine (L. cost. 23 novembre 1999) kojim je regulisano pravo na suđenje u razumnom roku, donošenje Pinto zakona 2001. godine (L. 24 marzo 2001), građansko-procesne reforme iz 2003, 2006. i 2009. godine, međutim, nijedna od ovih reformi nije imala pozitivan uticaj na dužinu trajanja sudskih postupaka (Caponi, 2016, p. 17).

Navedenim amandmanom na čl. 111 Ustava Republike Italije primenjen je čl. 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (dalje: Konvencija) o pravu na suđenje u razumnom roku. Proklamovano je da suđenje mora trajati razuman period, ali standard *razuman rok* nije bio definisan ni u jednom dokumentu. Kasnije je Apelacioni sud u Torinu definisao i ograničio razuman rok trajanja građanskih postupaka na tri godine. Ovo pravilo je preuzeto iz prakse Evropskog suda, u kojoj se smatra da je razuman rok za prvostepene postupke tri godine, a za drugostepene postupke pet godina (Zagrebelsky, 2002). Pinto zakon je imao za cilj sprečavanje smanjenja broja zahteva pred Evropskim sudom, ali nije postigao efekte: otežao je rad Apelacionog suda, uticao na povećanje broja predmeta u domaćim sudovima, a time i na duže trajanje postupka, što je najvažnije, izazvao je deficit u budžetu za oko sto osamnaest miliona evra i kašnjenje u plaćanju naknade štete zbog povrede suđenja u razumnom roku. Navedenim zakonom je samo privremeno postignuto smanjenje zahteva pred Evropskim sudom, jer su propisani dodatni načini za korišćenje pravnih lekova na nacionalnom nivou. Međutim, do kraja 2011. godine, oko pet hiljada od četrnaest hiljada i pet stotina nerešenih predmeta protiv Italije pred Evropskim sudom su se odnosili na tzv. „Pinto postupke“. Pored toga, prema podacima navedenim u izveštaju tima Svetske banke za Srbiju (Funkcionalna analiza pravosuđa u Srbiji, 2014), u kome su navedeni primeri iz Italije, u 2011. godini italijanska vlada je isplatila dvesta miliona evra kao novčanu naknadu oštećenima; smatra se da bi ovaj iznos bio dovoljan za sprovođenje neophodnih institucionalnih reformi i unapređenje efikasnosti pravosudnog sistema u celini. Reforme u *Pinto stilu* dobro funkcionišu u pravnim sistemima koje odlikuje efikasnost i gde je kršenje prava na suđenje u razumnom roku izuzetak koji se može pripisati neodgovarajućem upravljanju pojedinačnog predmeta, stoga se može zaključiti da je Pinto zakon bio skup i uzaludan pokušaj da se postojeći problemi sakriju ispod tepiha (Carnevali, 2006, pp. 289-314).

Najbolji primer rešavanja problema trajanja postupaka je dao prvostepeni sud u Torinu, koji je jedan od većih sudova sa 160 sudija. Oni su promovisali tzv. Strazburški program, čiji je cilj bio smanjenje dužine trajanja postupaka u građanskim postupcima. Program se odnosio na jasna pravila i smernice koje moraju primeniti sudije radi sprečavanja nepotrebnih odlaganja suđenja. Posebna pažnja je bila usmerena na slučajeve koji su trajali više od tri godine. Program je godinama unapređivan, ali osnova i glavni cilj su ostali isti. Ovaj način rešavanja problema se pokazao efikasnim, pa je u aprilu 2009. godine izveštaj suda u Torinu pokazao da je broj građanskih postupaka koji su trajali duže

od tri godine smanjen na ispod 5%, a da je više od 85% postupaka rešeno za manje od dve godine. Smatra se da je glavni uzrok za ovakav uspeh sistematična i tendenciozna lokalna inicijativa, koja je praćena primenom ključnih faktora u borbi za primenu prava na suđenje u razumnom roku (Fabri, 2009, p. 21).

Stanje italijanskog pravosuđa do 2012. godine karakteriše veliki broj nerešenih slučajeva i predugo trajanje sudskih postupaka, što potvrđuje i broj predstavljeni pred Evropskim sudom za ljudska prava. Veliki broj predmeta veoma je opterećivao sudije: prema podacima iz 2013. godine 121 sudija iz građanske oblasti je donosio presude u po 240 predmeta (EU Justice Scoreboard, 2016), što znači da je, ukoliko se izuzmu 30 dana odmora i 52 vikenda, svaki sudija doneo po jednu presudu dnevno. Ova činjenica govori u prilog tome da je jedan od glavnih problema i uzroka za kršenje prava na suđenje u razumnom roku nedovoljan broj sudija.

U poređenju sa ranijim godinama, uočavaju se znatni pomaci u italijanskom pravosuđu. Statistike pokazuju da je broj nerešenih slučajeva pred svim instancama u poslednje četiri godine počeo da se smanjuje (prosečno 5% na godišnjem nivou), što potvrđuje i izveštaj Evropske komisije u kome se konstatuje da je Italija po efikasnosti sudskih postupaka u prvom stepenu zauzela drugo mesto u Evropi, posle Luksemburga (EU Justice Scoreboard, 2016). Uzroci ovih promena su zakonske reforme, ali i dobra organizacija pravosuđa, što je dovelo do smanjenja broja nerešenih slučajeva, kao i do kraćeg trajanja sudskih postupaka. Pored toga, digitalizacija i uvođenje elektronskog sistema u pravosuđu i skraćeni postupci su takođe na određen način doprineli rešavanju jednog dela problema u vezi sa kršenjem prava na suđenje u razumnom roku u Italiji. Iako je poslednjih godina stanje znatno bolje nego što je to bilo u prošlosti, pravosuđe ove zemlje ima još uvek dosta problema koje mora rešiti da bi se rad pravosudnih organa mogao smatrati efikasnim i pravičnim.

3. Pravo na suđenje u razumnom roku u Poljskoj

Sledeći primer Italije, Poljska je, uzimajući određene elemente koji su se pokazali efikasnim, ubrzo uvela u svoje zakonodavstvo odredbe slične Pinto zakonu. Sve ove promene su imale za cilj usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom. U slučaju *Kudła v. Poland* (predstavka broj 30210/96, presuda od 26. oktobra 2000. godine), Evropski sud navodi da ukoliko domaće zakonodavstvo ne predviđa pravni lek za povredu prava na suđenje u razumnom roku, postoji kršenje čl. 13 Konvencije. Takođe se navodi da ukoliko u domaćem zakonodavstvu postoji pravni lek koji se može iskoristiti ukoliko dođe do kršenja prava na suđenje u razumnom roku, prvo se moraju iskoristiti sva pravna sredstva koja postoje u domaćem zakonodavstvu da bi se mogao pokrenuti postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava. U cilju implementiranja preporuka koje je Poljska dobila u prethodno spomenutom slučaju, Komisija za građansko pravo pri Ministarstvu pravde je pripremila nacrt akta koji se odnosi na kršenje prava na suđenje u razumnom roku. Ovaj akt o predugom trajanju sudskog postupka je stupio na snagu 17. septembra 2004. godine i počeo se primenjivati u slučajevima nepotrebnog odugovlačenja

postupaka. Na osnovu ovog akta, stranka ima mogućnost da uputi žalbu tražeći da se, radi skraćanja trajanja postupka, utvrđuju samo pravne i faktičke činjenice koje su bitne za slučaj, a da se ne utvrđuju činjenice koje nepotrebno odugovlače postupak. Kriterijumi koji služe za utvrđivanje razloga nepotrebnog odugovlačenja parnice su zasnovani na praksi Evropskog suda.

Pravilo je da žalbu razmatra predsednik suda. Ukoliko utvrdi da zaista u određenom slučaju postoji nepotrebno odugovlačenje u donošenju presude ili njenom izvršenju, presudu će poslati regionalnom sudu, nadležnom da preduzme odgovarajuće radnje. Na osnovu odredaba prethodno navedenog akta, žalbe na kršenje prava na suđenje u razumnom roku mogu biti razmatrane samo ako je proces u toku, ali isto tako se mora naglasiti da stranka koja je pretrpela štetu zbog neopravdano dugog trajanja postupka može zahtevati naknadu materijalne i nematerijalne štete nakon što se procedura završi. Odluka o žalbi mora biti donesena najduže dva meseca od dana podnošenja žalbe. Na osnovu istog akta stranka može uložiti novu žalbu u istom slučaju 12 meseci nakon što je sud utvrdio neopravdano kašnjenje.

Od 17. septembra 2004. godine, kada je opisan akt stupio na snagu, pa do 31. decembra 2008. godine dospelo je 15.040 žalbi koje su se odnosile na predugo trajanje sudskih postupaka. Kategorija koja je najčešće bila predmet žalbi su bili građanski postupci koji su činili 61,03%, a žalbi je bilo ukupno 9.185 (Woląsiewicz, 2009, p. 24). Evropski sud je konstatovao u slučaju *Charzyński v. Poland* (predstavka broj 15212/03, presuda od 1. marta 2005. godine) da je ovaj akt u velikoj meri efikasno pravno sredstvo za sprečavanje kršenja prava na suđenje u razumnom roku. Pored pozitivnih efekata koje Sud navodi, posebno su spomenuti i slučajevi u kojima sudovi u Poljskoj nisu preduzeli potrebne mere. Pored posebne obuke sudija, kao i usklađivanja prakse nacionalnih sudova sa praksom Evropskog suda, vlada je bila primorana da donošenjem novih zakona unapredi pravni sistem. S tim u vezi 2009. godine se donosi amandman na navedeni akt koji stupa na snagu 1. maja iste godine (Woląsiewicz, 2009, p. 27). Glavna odredba amandmana se odnosi na mogućnost podnošenja žalbe zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku u pripremnom postupku ukoliko je došlo do nepotrebnog kašnjenja krivicom tužioca. Novi amandman uspostavlja i obavezu suda da naloži sprovođenje odgovarajućih mera u okviru određenog roka, kao i obavezu suda na čije je postupanje izjavljena žalba i kome je žalba podneta da tu žalbu dostavi višem sudu.

Ovaj pravni lek koji postoji u Poljskoj može biti dobar primer za druge države. U slučaju nepotrebnog odlaganja postupka, svako lice koje je pretrpelo neku štetu iz tog razloga može lako i brzo ostvariti svoja prava pred nezavisnim sudskim organom. Ukoliko sud utvrdi postojanje kršenja ovog prava, stranka koja je pretrpela neku štetu može dobiti naknadu i na taj način otkloniti štetne posledice nastale kršenjem prava na suđenje u razumnom roku (Albers, 2009).

Poljska je od 2015. godine načinila 15 različitih zakonskih promena u cilju suzbijanja političkog uticaja na rad pravosudnog sistema, rešavanja problema nezavisnosti sudija i predugog trajanja sudskih postupaka. Izveštaj Helsinškog odbora Poljske (Helsinki foundation for human rights, 2019) pokazuje da nijedna od usvojenih promena nije postigla pozitivne rezultate, naprotiv, destabilizovan je rad sudova koji su imali izuzetno

dobre rezultate pre njihovog stupanja na snagu (npr. Ustavni sud). Statistika iz 2016. godine pokazuje da je tada bilo 10.114 sudija (jedino je Nemačka imala više sudija kada je reč o članicama Evropske unije), te uzrok predugog trajanja sudskih postupaka nikako nije mogao biti nedostatak sudija. Pored toga, budžet koji je predviđen za pravosudni sistem u Poljskoj je izuzetno visok (1,77% ukupnog državnog budžeta) što je najveći iznos koji jedna država Evropske unije izdvaja za ovu oblast (Siemazko *et al.*, 2016). I pored navedenih činjenica, Evropski sud za ljudska prava je 2015. godine konstatovao da je kršenje prava na suđenje u razumnom roku sistematski problem u ovoj zemlji.

Statistike iz 2017. godine pokazuju da građanski postupak u prvom stepenu prosečno traje 203 dana, što stavlja Poljsku na 13. mesto u Evropi na osnovu dužine sudskih postupaka ove vrste. Od 250.000 predmeta, čak 60.000 je nerešeno duže od jedne godine (White Paper on the Reform of the Polish Judiciary, 2018).

Može se zaključiti da, uprkos brojnim reformama, Poljska nije rešila problem kršenja prava na suđenje u razumnom roku, a glavni uzroci ovog stanja jesu politički uticaj na pravosudni sistem, nepostojanje delotvornih pravnih lekova, ali i nedostatak efikasnosti u radu sudova. Sve ove činjenice su dovele do nastanka nepoverenja građana u pravosudni sistem ove zemlje, što potvrđuje i anketa koja pokazuje da 49% Poljaka smatra da je najveći problem u njihovom pravosudnom sistemu predugo trajanje sudskih postupaka (Assessment of Polish Judiciary in surveys, 2017, p. 5, prema White Paper on the Reform of the Polish Judiciary, 2018).

4. Pravo na suđenje u razumnom roku u Nemačkoj

Zaštita prava na suđenje u razumnom roku uvedena je u nemačkom pravosuđu od 1970. godine. Navedeni princip obavezivao je sudije da preduzimaju određene parnične radnje u što kraćem vremenskom periodu. Na osnovu čl. 278 i 279 nemačkog Parničnog postupka (Zivilprozessordnung – ZPO, 1887), sud je dužan da u što kraćem vremenskom periodu omogući saslušanje stranaka, s druge strane, stranke su dužne da se odazovu bez neopravdanih odlaganja i propuštanja parničnih radnji. Sud takođe određuje rokove za preduzimanje određenih radnji, nastupa prekluzija, što znači da kršenjem roka stranka gubi određena prava.

Nemačka ima 17 individualnih pravnih sistema, u njoj postoji 1.089 sudova u kojima sudi 20.382 sudije (Ernst, 2012, p. 3). Regionalni sudovi rešavaju 58.000 slučajeva godišnje, dok viši regionalni sudovi oko 53.000 godišnje. Postupci pred regionalnim sudovima traju prosečno 6,2 meseca, dok pred višim regionalnim sudovima postupci traju prosečno 8,6 meseci. Prosečno trajanje prvostepenih postupaka pred lokalnim sudovima je 4,7 meseci, u regionalnim sudovima 13,9 meseci, a u istim sudovima drugostepeni postupci traju u proseku 8,4 meseca. Postupci pred saveznim sudom traju u proseku od 12 do 18 meseci. Svake godine Federalni sud donese odluku po žalbi u 5.000 do 6.000 slučajeva (Ernst, 2012, p. 7).

U velikom broju slučajeva pred Evropskim sudom u postupcima protiv Nemačke bilo je naglašeno da Nemačka nema efikasno pravno sredstvo za zaštitu prava na suđenje

u razumnom roku. Stoga je 2002. godine izvršena reforma zakonodavstva kojom je, u cilju efikasnijeg i bržeg rešavanja građanskih postupaka, a time i zaštite prava na suđenje u razumnom roku, doneto nekoliko mera: proširenje nadležnosti sudije pojedinca, mogućnost odbijanja žalbe bez saslušanja stranke i slično.

Izmenama ZPO 2001. godine u čl. 526 propisana je u određenim slučajevima nadležnost sudije pojedinca. Svrha ove odredbe je bila da se ljudski resursi u pravosuđu rasporede i organizuju na najefikasniji i najekonomičniji način. U prvostepenom postupku odluku donosi sudija pojedinac, po pravilu, dok u drugostepenom postupku veće sudija imenuje jednog sudiju da samostalno odluči o žalbi.

Druga novina koja se pokazala kao izuzetno efikasnom bila je uvedena mogućnost da sud odbije žalbu bez saslušanja stranke. Razlog uvođenja ovog pravila jeste pravilno raspoređivanje sudija i izbegavanje gubljenja vremena na saslušanje stranke koja po svim pokazateljima nema dovoljno jake argumente za žalbu na prvostepeni postupak. Zakon jasno određuje u kojim slučajevima se može odbiti žalba bez saslušanja stranke: kada ne postoji šansa da žalba bude usvojena; kada pravno pitanje na koje se žalbom ukazuje nije od suštinskog značaja za slučaj; kada se u žalbi ne zahteva održavanje usmene rasprave.

Novinu je predstavljao i zahtev za naknadu materijalne, ali u određenim slučajevima i nematerijalne štete zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku. Svako lice koje pretrpi štetu zbog dugih postupaka ima pravo na razumnu naknadu štete. Dužina postupka i određivanje razumnog roka u kome treba završiti postupak određivaće se u svakom pojedinačnom slučaju. Visina naknade je takođe određena i to 1.200 evra za svaku godinu neopravdanog trajanja postupka, međutim, visinu naknade sud može povećati ili smanjiti u zavisnosti od posebnih okolnosti slučaja (Ernst, 2012, p. 12).

Mere koje je Nemačka donela u cilju prevencije povrede prava na suđenje u razumnom roku čini se da su se pokazale kao efikasne i delotvorne, te bi možda Republika Srbija mogla u narednom periodu da se rukovodi navedenim primerom i proširi funkcionalnu nadležnost sudije pojedinca kako bi na taj način došlo do bolje organizacije ljudskih resursa u pravosuđu, a samim tim bi se unapredila zaštita prava na suđenje u razumnom roku.

5. Pravo na suđenje u razumnom roku u Holandiji

Kao rezultat društvenih kritika, ali i zbog nagomilavanja sudskih slučajeva u radu u holandskim sudovima, preduzete su glavne reforme u pravosuđu u periodu od 1998. do 2002. godine. Po Albertsu, ministru pravde Holandije (2005–2009), primena ovih reformi je bila poprilično originalna i one su išle u dva smera. Prvi smer reformi je određivalo Ministarstvo pravde, a drugi smer je iniciralo samo pravosuđe. Reforme koje je preduzelo Ministarstvo pravde podrazumevale su veći budžet za sudove, samim tim je omogućeno zapošljavanje novih sudija i sudskog osoblja.

Druga mera uvedena tokom reformi je povezana sa reorganizacijom u sudovima: 2000. godine je formirana jedinica specijalnog osoblja da bi se smanjio broj nagomilanih predmeta iz oblasti građanskog prava. Osoblje koje je radilo na rešavanju ovog problema bilo

je pod stalnom kontrolom 6 izabраних судија. Судске предмете су од најоптереćenijih судова преузели други судови: подаци говоре да је у периоду од 2000. до 2004. године специјална јединица припремила 7.500 одлука. Као резултат ових реформи је основано и Веће судија, 2002. године (Alberts, 2009, p. 28). Након 2004. године, Холандија уводи још неке мере у циљу убрзања судских поступака: проширење функционалне надлежности суда у инокосном саставу, примена LAMICIE модела за праћење ефикасности поступка и финансирање рада судова, увођење мерења трајања поступка, упућивање судије на рад у други суд.

Generalno pravilo за основне судове у Холандији постало је да у што већој мери суди судија појединица. Овако организовани судови могу решавати случајеве брже него у ситуацијама када суди веће судија од три судије. Pravilo је изузетно битно применити у једноставним парницама, али закон јасно propisuje да за одређене сложене и компликоване врсте случајева обавезно суди судско веће.

У холандском правосудју применjen је LAMICIE модел, који садржи 49 категорија различитих судских предмета. За сваку категорију је одређено време припреме и завршетка случаја. Овај модел је такође 2005. године коришćen као увод у нову методу финансирања судова. За сваки од категорија, поред одређеног времена које изискује предузимање парничних радњи, предвиђени су и трошкови. Сваке три године се врши ревизија троškova у сваком појединачном случају и на основу тога се prvobitni износ smanjuje или povećava.

Prethodnih година је много ulagano у unapređenje metoda за мерење трајања дужине поступака тако што су у Холандији покушали да дођу до информација колико треба времена да се donese presuda у сваком посебном случају у грађанском поступку. Подаци до којих су дошли јесу да се парнични поступци завршавају у proseku за 61 недељу, а ванпарнични поступци у периоду од 6 недеља.

Po холандском праву судије се именују доживотно, а њихова независност се гарантује холандским законима, као и Уставом (2008). За разлику од других држава у којима судије немају доживотан mandat, Холандија је uredila ову problematiku тако да судије имају право да буду upućene на замену у друге судове. Ово значи да ukoliko се desi ситуација да одређени суд нема dovoljno кадровских resursa, други суд који је rasterećeniji може uputiti svog судију да tamo привремено obavlja funkciju. Уspostavljanje balansa između brzine поступка и праведности jeste још један cilj холандског zakonodavstva, у том смислу у последњој dekadу је uveden sistem kvaliteta *Rechtspraak*. Glavni cilj ovog sistema jeste davanje mogućnosti sudovima да kroz увођење novih metoda и mera unaprede kvalitet svojih usluga. On се састоји од normativnog оквира, неколико novih mera и других sredstava (Alberts, 2009, p. 31).

6. Pravo на суђење у разумном року у Republicи Češkoј

Republika Češka је poslednjih година razvila sistem brzog rešavanja postupaka као odgovor на prigovore Evropskog суда из presude *Hartman v. Czech Republic* (predstavka broj 53341/99, presuda од 10. јула 2003. године), који су се odnosili на neefikasno правосудје. Prigovori су imali за cilj убрзање судског поступка, па је конкретно, у istoj presudi, naveden „zahtev за uspostavljanje rokova за завршетак procedure“. У ovoj presudi

se navodi i da stranka u postupku koja je nezadovoljna može podneti žalbu predsjedniku suda i zahtevati da viši sud odredi rok za preduzimanje određenih parničnih radnji.

U narednom periodu napravljene su dve vrste promena. Prva promena se odnosila na uvođenje prava na zahtev za naknadu štete, saglasno konstatacijama iz presude *Vokurka v. Czech Republic* (predstavka broj 178/01, presuda od 6. septembra, 2001. godine) da brzina i efikasnost sudskih postupaka predstavljaju važan deo zvanične procedure za koju je odgovorna država. Zato je Zakon br. 160/2006 regulisao mogućnost da se zatraži naknada nematerijalne štete zbog krivice javnih službenika. Svi zahtevi za naknadu štete podnose se ministarstvu nadležnom za pravosuđe, a ako ono ne postupi u roku od 6 meseci, podnosilac može pokrenuti parnicu za naknadu štete.

Problem dugih parnica je opet došao do izražaja u odluci *Najvar v. Czech Republic* (predstavka broj 302/06, presuda od 3. marta 2009. godine). Ovaj slučaj je bitan jer je presuda Evropskog suda usledila tri godine nakon donošenja Zakona 160/2006 koji daje mogućnost traženja naknade pred domaćim sudovima. Zanimljivo je da je od 27. aprila 2006. godine, kada je Zakon 160/2006 stupio na snagu, Ministarstvo pravde dobilo 4.750 žalbi, pri čemu nije odgovoreno u roku od 6 meseci na 1.290, dok su ostale žalbe razmotrene i nisu postojale nepravilnosti kod isplate odštete (Schorm, 2009, p. 43).

U Češkoj je problem kršenja prava na suđenje u razumnom roku shvaćen kao multidisciplinarni fenomen kome se na taj način mora pristupiti, jer ima različite posledice na svakog pojedinca koji je učesnik u postupku. Prema izveštaju od 1. januara 2019. godine, Evropski sud je doneo 234 presude protiv Republike Češke; 63,68% presuda se odnosilo na kršenje prava na suđenje u razumnom roku, od tog broja u čak 81% donetih presuda Evropski sud je utvrdio da je došlo do kršenja prava na suđenje u razumnom roku (ECHR, 2019).

7. Pravo na suđenje u razumnom roku u Mađarskoj

Ekonomске i socijalne promene u Mađarskoj, od proglašenja Republike Mađarske 23. oktobra 1989. godine, bile su praćene pokretanjem velikog broja građanskih i krivičnih postupaka na koje ni zakonodavna niti sudska vlast nisu mogle spremno da odgovore. Sudovi su nastavili da primenjuju Građansko-procesni zakon iz 1952. godine, Krivični zakon iz 1973. godine i sudske odredbe iz 1974. godine. Neadekvatno zakonodavstvo i veliki priliv novih predmeta uslovlili su pojave čestih kršenja čl. 6 Konvencije, vezano za pravo na suđenje u razumnom roku. Drugi deo promena po pitanju kršenja prava na suđenje u razumnom roku je počeo 1999. godine, kada je zakonodavac prepoznao problem predugog trajanja postupaka zbog ponašanja suda. Stoga je po prvi put u samom Građansko-procesnom zakonu (Act III, 1952) izmenama iz 1999. godine u čl. 2 postavljen zahtev sudu da pošteno sudi i završi postupak u razumnom roku. Sud ima obavezu da završi postupak u razumnom roku bez obaveze da istražuje istinu, zato što pada na teret stranaka da pribave dokaze sudu i tako usmere tok postupka.

Mađarska je potpisala Konvenciju 6. novembra 1990, a ratifikovala je 5. novembra 1992. godine, od kada ima obaveze da se stara o uslovima u kojima će se suđenja sprovesti u razumnom roku. Prva predstavka protiv Mađarske zbog dugog trajanja postupka podneta

je 1997. godine u slučaju *Erdős v. Hungary* (predstavka broj 38937/97, presuda od 9. jula 2002. godine). Glavni razlog dugog trajanja postupka jeste zahtevanje veštačenja koje nije bilo neophodno u takvom, ne previše komplikovanom, predmetu.

Zbog ove vrste problema menjan je Građansko-procesni zakon 1999. godine u pogledu oslobađanja suda da po službenoj dužnosti istražuje istinite činjenice bitne za postupak. Taj teret pada na stranke koje imaju obavezu da predoče sudu dokaze bitne za slučaj, a sud mora završiti postupak u razumnom roku. Ove promene se odnose i na definisanje razumnog roka, gde se dužina trajanja postupka usklađuje sa Konvencijom. U ovom zakonu su posebno bile predviđene tri pretpostavke prava na naknadu štete: nezakonito postupanje suda, činjenica pretrpljene štete po stranku u postupku, uzročna veza između radnje suda i štete koju trpi stranka.

Druga promena nastala posle zakonskih izmena 1999. godine bila je primećena u slučaju *Kútfalvi v. Hungary* (predstavka broj 4853/02, presuda od 5. januara 2005. godine), a odnosila se na izvođenje veštačenja. Pre tog slučaja, sud nije imao pravo da umanjí naknadu veštacima zbog kašnjenja, oni su samo mogli biti kažnjeni kaznom koja je bila izuzetno mala pa se smatralo da zbog toga ona nije imala dugoročnog efekta. Sud je takođe imao mogućnost da, u slučaju da jedan veštak kasni sa davanjem stručnog mišljenja, angažuje drugog veštaka, ali i u takvom slučaju bi došlo do nepotrebnog odugovlačenja postupka. U slučaju *Kútfalvi*, jedan od razloga za izuzetno dugo trajanje postupka je bilo upravo čekanje na mišljenje dva veštaka duže od 30 dana kako je predviđeno zakonom. Zakonodavac je za ovaj problem smatrao da je najbolje rešenje mera smanjenja naknade koju bi veštak trebao dobiti nego izricanje kazne, pa su oni u trenutku angažovanja od strane suda upozoreni da moraju poštovati rok od 30 dana, u suprotnom će im naknada za veštačenje biti umanjena. Nova zakonska odredba je u određenoj meri regulisala ovaj problem i uticala na smanjenje ovakvih slučajeva, međutim ne očekivanim intenzitetom, stoga je 2008. godine opet uspostavljeno izricanje kazne veštacima zbog kašnjenja. Obe mere se mogu izreći istovremeno, ukoliko sud to smatra potrebnim (Varga, 2009, pp. 13-28).

U mnogim slučajevima pred mađarskim sudovima je ustanovljeno postojanje nepotrebnog odugovlačenja postupka ne samo u parničnim postupcima, nego i u krivičnim postupcima. Pre 1. aprila 2006. godine, u ovoj zemlji nije postojao način na koji je stranka mogla delovati ukoliko je krivični postupak trajao dugo, jedini način da se istakne ovaj problem je bio da stranka pokrene novi postupak protiv suda u kome bi zahtevala da dobije naknadu štete zbog neopravdano dugog trajanja postupka. Amandmanom iz 2006. godine na Zakon o krivičnom postupku (Akt XIX iz 1998. godine) uvedena je mogućnost prigovora zbog trajanja sudskog postupka, koje se povezuje sa propustima suda: nepoštovanjem instruktivnih rokova, nepreduzimanjem mera prema stranci koja odugovlači postupak, odugovlačenjem sa izvođenjem procesnih radnji. Ukoliko sud bude smatrao da je prigovor osnovan, onda mora preduzeti potrebne mere u roku od 30 dana, međutim, ukoliko smatra da je prigovor neosnovan, u tom slučaju će o njemu biti odlučeno u drugostepenom postupku.

Tokom 2000-ih u mađarskom pravosudnom sistemu se javio novi problem koji se odnosio na veliki broj sporova male vrednosti (na primer za kazne zbog nepropisnog parkiranja od 15 do 100 evra) koji su opteretili sudove, zbog čega su postupci trajali

ekstremno dugo. U slučaju *Ajzert v. Hungary* (predstavka broj 18328/03, presuda od 26. marta 2007. godine) vrednost spora je bila svega 125 evra, međutim, postupak je trajao 11 godina. Da bi se izbegle slične situacije, donose se sledeće mere: za postupke vrednosti ispod 1.000.000 forinti (3.700 evra) prvo ročište mora biti održano u roku od 45 dana od podnošenja prijave. Nacionalno veće pravde je donelo odluku br. 144/2008 kojom je odredilo da će nezavisni eksperti preuzeti istragu čiji je cilj otkrivanje razloga koji su izazvali neopravdano dugo trajanje postupka, a pored toga su imenovali 14 novih sudija u područjima centralne Mađarske, gde su se ovi problemi u najvećoj meri i dešavali, koji će pomoći da se reše slični slučajevi (Berger & Kondorosi, 2006, p. 75). Generalno pravilo je da se slučajevi rešavaju po redu kako stižu u sud. Međutim, mađarsko zakonodavstvo prepoznaje neke slučajeve koji se rešavaju po hitnom postupku i imaju prednost u odnosu na neke druge postupke zbog svojih specifičnosti. Pored suda koji rešava slučajeve po redosledu koji smatra neophodnim, i stranke u postupku mogu predložiti da se njihov slučaj reši u što kraćem vremenskom periodu. Predsednik suda po slobodnom sudijskom uverenju odlučuje o prigovoru hitnosti. U slučaju *Vass v. Hungary* (predstavka broj 57966/00, presuda od 25. novembra 2003. godine), ovaj predlog stranke za hitno postupanje je odbijen, što je bio razlog povrede prava na razumno trajanje postupka, pa je razmatrano da li se ovaj pravni lek može svrstati u efikasne metode protiv neblagovremenog preduzimanja procesnih radnji. Ukoliko predsednik suda odluči da se ubrza određena procedura, sudija na tom slučaju mora preduzeti hitne mere i pisati izveštaje svakog meseca dok se slučaj ne završi. Godine 2009. pred Metropolitanskim sudom u Budimpešti svega 3% ovakvih hitnih predloga je prihvaćeno (Berger & Kondorosi, 2006, p. 34).

Neobjektivnost sudija je još jedan problem koji se javlja u mnogim slučajevima, slično kao u drugim zemljama. Ukoliko se ustanovi ovakva pojava, ona može dovesti do izuzimanja takvih sudija sa slučaja. U ovakvim i sličnim slučajevima može doći do zloupotrebe zakona od strane stranaka koje ukoliko se slučaj ne odvija u njihovu korist mogu uputiti zahtev za izuzeće sudije nadajući se da će dobiti na vremenu ili da će novi sudija presuditi u njihovu korist. Ovakve situacije mogu usporiti postupak, što se može zaključiti i u slučaju *Militaru v. Hungary* (predstavka broj 55539/00, presuda od 12. februara 2004. godine)². Uzrok za izuzeće sudija iz određenih postupaka jeste i rodbinska veza sudije i stranke. Zakonska odredba koja je postojala u Građanskom procesnom zakonu Mađarske po ovom pitanju jeste vrlo diskutabilna po mišljenju Varge (2009) jer je bila neodređena i davala je prostora za traženje izuzeća sudije po bilo kojem osnovu, pošto sudija može biti isključen sa određenog slučaja ako nepristrasna odluka od njega ne može biti očekivana „zbog bilo kojeg razloga“.

Na osnovu odredaba Građanskog zakonika Mađarske (Act V, 2013) svaki pojedinac koji smatra da mu je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku može tražiti naknadu nematerijalne štete. Od 2015. godine, kad je 26. jula Evropski sud za ljudska prava

² Ovaj slučaj je posebno zanimljiv jer je reč o brakorazvodnoj parnici gde je žena htela da se razvede od muža koji je po zanimanju bio advokat. Zahtev za razvod je podnet 13. oktobra 1995. godine, ali muž je ubrzo uputio zahtev za izuzeće svih sudija i za isključenje nadležnosti svih sudova koji su sudili u slučaju, što je razlog odugovlačenja parnice pred prvostepenim sudom do 2003. godine, jer dok se ne odluči o zahtevu za izuzeće, nijedan sudija ne može doneti odluku o slučaju.

doneo presudu za slučaj *Gazso v. Hungary*, u kojoj je utvrdio kršenje prava na suđenje u razumnom roku, ali i prava na efikasan pravni lek, Mađarska je nastojala da određenim reformama popravi stanje u ovoj oblasti. Prvi korak na tom putu bilo je uvođenje dvofazne procedure u građanskim sporovima. Pored toga, Mađarska je obavestila Komitet ministara Saveta Evrope da će novi zakon kojim će regulisati novi pravni lek za preduge sporove biti usvojen do oktobra 2018. godine (The situation in Hungary, European Parliament resolution, 2017).

8. Pravo na suđenje u razumnom roku u Hrvatskoj

Nakon što je Hrvatska postala član Saveta Evrope 1997. godine, pravo na suđenje u razumnom roku je postalo pitanje koje se moralo rešavati na nacionalnom nivou. Brojni slučajevi su se našli pred Evropskim sudom gde je utvrđeno da u Hrvatskoj postoji ozbiljno kršenje ovog prava, što dokazuje veliki broj nezavršenih slučajeva pred hrvatskim sudovima. Međunarodni subjekti su očekivali od ove zemlje da u što kraćem roku reformiše pravosuđe i prilagodi ga odredbama Konvencije, što je obaveza svake zemlje članice. Ovaj zahtev je postao još ozbiljniji nakon slučaja *Kudła v. Poland* (predstavka broj 30210/96, presuda od 26. oktobra 2000. godine), koji je bio uzrok izricanja obaveze svim državama članicama da regulišu pravo na suđenje u razumnom roku u nacionalnim zakonodavstvima, primenjujući čl. 13 Konvencije, zbog velikog broja predavki koje su Evropskom sudu podnosili državljani zemalja istočne i južne Evrope – novih potpisnica Konvencije.

Prvi slučaj na osnovu kojeg je primećeno teško kršenje ljudskih prava od strane Hrvatske je bio slučaj *Rajak v. Croatia* (predstavka broj 49706/99, presuda od 28. juna 2001. godine), koji je trajao 22 godine pre primene Konvencije i čekao još 4 godine na presudu pred Evropskim sudom. Statistika iz Nacionalnog programa Vlade RH i Ureda za ljudska prava govori da se u tom početnom periodu 92% postupaka za kršenja ljudskih prava koji su pokrenuti pred Evropskim sudom protiv Hrvatske odnosilo na kršenje čl. 6 Konvencije (Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine, 2007, p. 9).

Prvi pokušaj pravnog regulisanja problema kršenja prava na suđenje u razumnom roku desio se 1999. kada je donesen novi Ustavni zakon o Ustavnom sudu (UZUS, 1999) koji je, *inter alia* predvideo ustavnu tužbu kao pravno sredstvo za povredu prava na suđenje u razumnom roku. Pored opšte odredbe u Ustavni zakon je umetnut novi stav kojim je regulisano „nedonošenje akata u razumnom roku“ i koji je glasio: „Ustavni sud iznimno može pokrenuti postupak po ustavnoj tužbi i prije negoli je iscrpljen pravni put ako utvrdi da je potpuno razvidno da se pobijanim aktom, odnosno nedonošenjem akta u razumnom roku grubo vrijeđaju ustavna prava ili slobode i da bi nepokretanjem postupka za podnositelja tužbe mogle nastupiti teške i nepopravljive posljedice.“ (čl. 59, st. 4. UZUS 1999).

Ubrzo se u postupku pred Evropskim sudom pojavio predmet *Horvat v. Croatia* (predstavka broj 51585/99, presuda od 26. jula 2001. godine), koji je pokazao da ovo novo pravno sredstvo nije delotvorno i još jednom potvrdio da u Hrvatskoj ne postoji efikasno domaće pravno sredstvo koje pruža mogućnost zaštite prava na suđenje u razumnom

roku. Vlada je uputila prigovor da stranka u ovom postupku nije iscrpila druga pravna sredstva, kao na primer zahtev za ubrzavanje postupka kod predsednika nadležnog suda ili Ministarstva pravde. Pored ovog pravnog sredstva, u drugim predmetima u kojima je Evropski sud sudio protiv Hrvatske u periodu od 2001. do 2004. godine, kao što su *Crnojević*, *Varičak* i *Freimann*, Vlada je navela i inicijativu Ustavnom sudu za ispitivanje ustavnosti zakona na osnovu kojeg su sudovi odlučivali. Međutim, Evropski sud je ocenio da navedena pravna sredstva nisu bila delotvorna, pa su prema tome odbijeni prigovori i doneta je odluka da ta sredstva ne moraju biti iscrpljena pre obraćanja Evropskom sudu.

Evropski sud je jasno naveo da Hrvatska mora promeniti zakonske odredbe zbog nepostojanja efikasnog sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. S tim u vezi, izmenama i dopunama USUS-a donesenim 2002. godine propisana je mogućnost pokretanja postupka pred Ustavnim sudom i pre iscrpljenja drugih pravnih lekova ako se o pravima i obavezama stranke nije odlučilo u razumnom roku. Prema izmenama USUS-a, odluka koju Ustavni sud može doneti mora sadržati rok u kojem će nadležni sud meritorno odlučiti, pored toga u njoj se određuje i primerena naknada koja se isplaćuje podnosiocu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku.

U slučaju *Slaviček v. Croatia* (predstavka broj 20862/02, presuda od 4. jula 2002. godine) Evropski sud je dao pozitivnu ocenu novog pravnog sredstva navodeći da je ustavna tužba načelno priznata kao delotvorno sredstvo za sprečavanje kršenja prava na suđenje u razumnom roku, kao i da je novi zakon, kako se navodi u presudi, vrlo jasan i da posebno upućuje na rešavanje problema prekomerne dužine postupaka pred nacionalnim sudovima. Ustavna tužba kao kombinovano pravno sredstvo koje istovremeno može pružiti novčanu satisfakciju i ubrzati postupak bila je često navođena u pozitivnom kontekstu zajedno sa sličnim primerima iz Austrije, Španije, Poljske i Slovačke. Pored svih pozitivnih karakteristika, u nekim predmetima Ustavnog suda su primećene određene poteškoće i ograničenja. U predmetima *Šoć v. Croatia* (predstavka broj 47863/99, presuda od 9. avgusta 2003. godine) i *Debelić v. Croatia* (predstavka broj 2448/03, presuda od 26. maja 2005. godine) konstatovano je da Ustavni sud vrlo često odbacuje ustavne tužbe podignute na temelju UZUS-a ako je postupak u vezi s čijim je trajanjem podignuta tužba zaključen pre nego što je Ustavni sud odlučio o ustavnoj tužbi (Odluka Ustavnog suda U IIIA-1535/2002 od 20. novembra 2002. godine).

Nakon izmena i dopuna UZUS-a iz 2002. godine, broj ustavnih tužbi se povećao za nekoliko stotina – najvećim delom broj tužbi se odnosio na ustavne tužbe koje se pozivaju na predugo trajanje postupaka. U cilju sprečavanja neopravdano predugog trajanja sudskih postupaka, Ustavni sud je 2005. godine inicirao nekoliko izmena Zakona o sudovima. Osnov promena bio je uvođenje još jednog pravnog sredstva za preispitivanje trajanja postupaka koje bi bilo u nadležnosti sudske vlasti dok bi se Ustavnom sudu ostavila samo supsidijarna ovlašćenja (Potočnjak, 2005). U novom Zakonu o sudovima iz 2005. godine formirano je novo poglavlje: „Zaštita prava na suđenje u razumnom roku“ i dva člana (27 i 28) u kojima je navedeno da se stranka koja smatra da joj je prekršeno pravo na suđenje u razumnom roku može obratiti neposredno višem sudu po ovom pitanju. Sud mora doneti odluku po hitnom postupku, a ukoliko zahtev podnosioca bude osnovan, mora se odrediti rok u kojem se mora doneti presuda kao i naknada podnosiocu zahteva zbog kršenja njegovog prava.

Na samom početku primene Zakona o sudovima, uspostavila se praksa prema kojoj je „razumno trajanje građanske parnice, koja po svojoj prirodi nije ni hitna ni složena i u kojoj nije bilo doprinosa trajanju od strane podnositelja, tri godine, dok se postupci na prvoj instanci i drugoj instanci smatraju jedinstvenom cjelinom“ (Izvešće o radu državnih odvjetništava u 2006, 2007, p. 5). „Od 2009. do 2011. godine Evropski sud za ljudska prava nastavio je donositi presude u kojima je u odnosu na Hrvatsku utvrdio povrede prava na suđenje u razumnom roku. Istina, taj je broj u odnosu na ukupni broj povreda nešto manji (6 u 2009. godini; 8 u 2010. godini; 3 u 2011. godini), no i dalje je povreda prava na suđenje u razumnom roku najučestalija povreda, koja je u ukupnom broju povreda zastupljena s 40% u odnosu na sve presude protiv Hrvatske donesene do 2010. godine. Još važnije, problem dugotrajnosti unatoč nastavljenim naporima za rješavanje tzv. 'starih' predmeta ostaje i dalje jednako prisutan u praksi hrvatskih sudova“ (Uzelac, 2012, p. 393).

S obzirom na postojanje složenog i višeslojnog sistema domaćih pravnih sredstava za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku u Hrvatskoj, veća je mogućnost da se neka vrsta pravne zaštite ostvari, ali isto tako ova činjenica govori da je potrebno više vremena i napora kako bi se ispunio uslov iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava i da to može dovesti do odlaganja mogućnosti zaštite ljudskih prava pred Evropskim sudom.

9. Pravo na suđenje u razumnom roku u Crnoj Gori

Unutrašnje pravo Crne Gore normativno je implementiralo pravo na pravično suđenje kroz odredbu 32 važećeg Ustava iz 2007. (sa amandmanima iz 2013. godine) koja glasi: „Svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom.“ Punu sadržinu ovoj ustavnoj garanciji daju odredbe potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora, kao i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava koja čine sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka. Ove odredbe imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primenjuju kada uređuju pojedine odnose različito od domaćeg zakonodavstva (čl. 9 Ustava). Odredba čl. 17 Ustava Crne Gore rešava dilemu oko supremacije međunarodnog prava u odnosu na ustavno-pravni poredak, budući da ta odredba propisuje da se prava i slobode ostvaruju na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma, čime se određuje konačan pravni okvir pravnog poretka Crne Gore (Čizmović & Đuričin, 1997, p. 23).

Evropski sud nije vezan unutrašnjom pravnom klasifikacijom pravnog odnosa, već pozivom na materijalnu stranu i efekte akta države prema licu koje se žali na povredu prava (stav iz slučaja *Feldbrugge v. Netherlands*, predstavka broj 8562/79 presuda od 29. maja, 1986. godine). U domenu organizacije sudske vlasti u Crnoj Gori je u poslednjih nekoliko godina izvršen niz sistemskih reformi, kako u normativnom smislu tako i u smislu preduzimanja određenih mera da se sudska vlast učini efikasnijom i delotvornijom. Izveštaji o radu sudova nekoliko izveštajnih perioda do 2009. godine, prema Bjekoviću (2009, p. 67), pokazivali su priličan zaostatak u rešavanju predmeta po svim oblastima. Naročito je izražen ovaj problem kod parničnih predmeta gde postoji evidentan trend rasta

priliva iz godine u godinu. Evropski sud je zauzeo stanovište da postoji razumevanje u pogledu povećanja priliva predmeta naročito u periodu tranzicije, ali da to ne može biti opravdanje državi koja mora urediti sudski sistem na način koji će omogućiti blagovremenu i efikasnu pravdu (Bjeković, 2009).

Temelj građanskog procesnog zakonodavstva u Crnoj Gori čini Zakon o parničnom postupku (ZPP) iz 2004. godine sa kasnijim izmenama. Ovaj zakon reguliše pravo na suđenje u razumnom roku u čl. 11, gde navodi da je sud dužan nastojati da se postupak sprovede bez odugovlačenja, u razumnom roku, sa što manje troškova, kao i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku. Zloupotreba treba da je učinjena sa namerom da se drugome pričinii šteta sa ciljem koji je u suprotnosti sa dobrim običajima, savesnošću i poštenjem. Ponašanje suprotno zakonskoj odredbi podleže sankcionisanju, pri čemu je sud ovlašćen da izrekne novčanu kaznu ili primeni druge mere za održavanje procesne discipline koje su određene ovim zakonom. Ovaj zakon, za razliku od prethodnih, propisuje znatno strože rokove i teže posledice za njihovo propuštanje, čime se pokušalo poraditi na sporosti, formalnosti i dugotrajnosti dotadašnjeg parničnog postupka. Problemi koji su bili karakteristični za parnični postupak u Crnoj Gori jesu široka lepeza pravnih sredstava koja su omogućavala ponavljanje postupka, neograničena mogućnost iznošenja novih činjenica i predlaganja novih dokaza, kao i rasprostranjena praksa ukidanja odluka u postupku po žalbi i vraćanje predmeta na ponovno odlučivanje (Đuričin, 2004, p. 11). Izmenama ZPP-a je zloupotreba procesnih ovlašćenja koja je vodila ka odugovlačenju postupka i kršenju prava na suđenje u razumnom roku u velikoj meri umanjena, čime je delimično rešen problem nagomilavanja zaostalih predmeta i institucionalnog kašnjenja u ostvarivanju pravde. Reforma građanskog procesnog zakonodavstva se ogleda i u isključivanju porotnika kao laičkog elementa suđenja, kao i učešća sudija pojedinaca. Kada je reč o praksi primene istražnog načela u suđenju, ona je svedena na minimum a teret dokazivanja je skoro isključivo pao na stranku. Međutim, da bi se ova reforma efikasno sprovela i delotvorno uticala na rešenje problema u pravosuđu, nije samo pitanje promene zakona već i jačanje svesti i edukacije svih učesnika u postupku (Đuričin, 2004, pp. 19-20).

Pod uticajem razvijene prakse Saveta Evrope, ali i potrebe da se nacionalno zakonodavstvo uskladi sa standardima koje zahteva Konvencija, 2007. godine u Crnoj Gori je donet Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Zakon na precizan i određen način uređuje ovu oblast i daje mogućnost intervencije na svim nivoima postupanja putem instituta kontrolnog zahteva za ubrzanje postupka koji se podnosi postupajućem sudu. U ovom postupku odlučuje predsednik suda ili sudija kojeg on odredi ako je u sudu, pored predsednika, više od deset sudija. Sudija može odbaciti zahtev kao neuredan ukoliko ne sadrži sve elemente propisane zakonom. Ukoliko zahtev bude usvojen, onda se određuju rokovi za postupanje u periodu od petnaest dana pa do četiri meseca u kom se moraju preduzeti procesne radnje vezane za ubrzanje postupka. Na osnovu ovog zakona razvoj i ubrzanje postupka se najvećim delom zasnivaju na procesnim radnjama koje sud treba da preduzme. Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku u Crnoj Gori predviđa i tužbu za pravično zadovoljenje. Pravo na podnošenje ove tužbe ima lice koje je prethodno podnosilo kontrolni zahtev nadležnom sudu, kao i stranka koja objektivno

nije bila u mogućnosti da podnese kontrolni zahtev. Ovaj zakon propisuje visinu naknade nematerijalne štete, koja može da iznosi od tri do pet hiljada evra. Ova odredba je izazvala brojne kritike, pa je postojao predlog da se izbaci odredba gde se ograničava maksimalni iznos za pravično zadovoljenje, umesto toga da se ovo pitanje uredi sudskom praksom, što bi nesumnjivo dalo veći legitimitet samoj presudi. Lica koja imaju pravo na zaštitu prava na suđenje u razumnom roku su stranka i umešač u građanskom sudskom postupku.

Na osnovu svih spomenutih tvrdnji, ali i prema realnom stanju u praksi, crnogorsko sudstvo ima oskudne resurse za implementaciju odredaba koje Konvencija zahteva, međutim, sa druge strane kvalitet kadra daje mogućnost iznošenja reformi, s tim u vezi osnovni zadatak jeste uspostavljanje ravnoteže između ove dve činjenice, rešavanje materijalnih i infrastrukturnih slabosti sudskih institucija, inovacija, modernizacija i implementacija novih informacionih tehnologija. Uzimajući u obzir sve navedene činjenice, može se doći do zaključka da je Crna Gora na dobrom putu ka efikasnijem uređenju pravosudnog sistema, gde se u prvom redu ističe poštovanje prava na suđenje u razumnom roku kao samo jednog dela prava na pravično suđenje, što će u velikoj meri doprineti podizanju stepena poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda.

10. Pravo na suđenje u razumnom roku u Sloveniji

Ustav Republike Slovenije iz 1991. godine sadrži poglavlje o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (2. deo, čl. 14–65). Čl. 23 uređuje i pravo na suđenje u razumnom roku. Sva prava i slobode koja se garantuju Konvencijom su regulisana i samim Ustavom. Ustavni sud je nadležan za žalbe za kršenje Konvencije, pa je s tim u vezi i nadležan za žalbe za kršenje prava na suđenje u razumnom roku.

S druge strane, važnost zaštite prava na suđenje u razumnom roku je prepoznata na zvaničnom nivou. Iako je ovo pravo regulisano u Sloveniji od 1991. godine, ono se često krši u postupcima pred slovenačkim sudovima. Ovaj problem je posebno izražen u građanskim sporovima gde je Slovenija izuzetno opterećena dugim procesima, kao i velikim brojem predmeta koji se zbog toga nagomilavaju. Evropski sud i Ustavni sud Slovenije su se usaglasili da postoji veliki nedostatak u funkcionisanju slovenačkog pravosudnog sistema i da postoji često kršenje prava na suđenje u razumnom roku (Mavčič, 2003 prema: Galič 2009, p. 74). Evropski sud, 2003. godine, navodi da su razlozi za ovaj problem neadekvatni zakoni i nedostatak osoblja u pravosudnom sistemu. U slučaju *Lukenda v. Slovenia* (predstavka broj 23032/02, presuda od 6. oktobra 2005. godine) Evropski sud je naveo u odluci da u legalnom sistemu Slovenije ne postoji adekvatno i efikasno pravno sredstvo protiv kršenja prava na suđenje u razumnom roku.

Nakon slučaja *Lukenda*, Ustavni sud Slovenije je takođe doneo odluku u kojoj je potvrdio nagoveštaje Evropskog suda o nepostojanju efikasnog pravnog sredstva za povredu prava na suđenje u razumnom roku, iako su postojala dva mehanizma za zaštitu ovog prava. Prvi način je bio revizija administrativnog suda dok je parnica u toku, a drugi ustavna tužba onda kada se slučaj zaključi (Galič, 2004, p. 373). Ti mehanizmi su se u većini

slučajeva pokazali kao neadekvatni i neefikasni, što jasno pokazuju i odluke Evropskog suda. Pre donošenja Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku 2006. godine (Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlašanja), situacija u Sloveniji nije bila zadovoljavajuća, posebno jer za kršenje prava na suđenje u razumnom roku nije bilo priznato, po posebnom osnovu, pravo na naknadu nematerijalne štete. Ova vrsta naknade štete se dodeljivala samo u slučajevima navedenim u zakonu po principu *numerus clausus* i to za smanjenje životnih aktivnosti, klevetu, nanošenje telesnih povreda, neosnovano lišenje slobode, kršenje ličnih prava i u slučaju smrti bliske osobe, po opštem pravilu čl. 179 Zakona o obligacionim odnosima. Neki sudovi su pokušali da svrstaju povredu prava na suđenje u razumnom roku u kategoriju povreda prava ličnosti, međutim to nije uspeo jer ovo pravo nije pravo ličnosti, već spada u kategoriju ljudskih prava (Čebulj, 2000, p. 1157, prema: Galič, 2009, p. 76). Posle 2006. situacija je počela da se menja u pozitivnom smeru, jer je novi zakon o suđenju u razumnom roku predvideo dve vrste pravnih sredstava, i to jedno namenjeno ubrzanju procedure i drugo koje ima za cilj pružanje mogućnosti oštećenoj strani za naknadu materijalne i posebno nematerijalne štete.

U predmetu *Grzinčič v. Slovenia* (predstavka broj 26867/02, presuda od 3. maja 2007. godine) Evropski sud je po prvi put imao priliku da ispita efikasnost novih pravnih sredstava, pa je u pomenutoj presudi dao pozitivnu kritiku naglašavajući da je kombinacija ova dva pravna sredstva najbolje rešenje za rešavanje žalbi povodom kršenja prava na suđenje u razumnom roku.

Uzimajući u obzir da Slovenija primenjuje kombinovani sistem zaštite prava na suđenje u razumnom roku, gde pored preventivnih pravnih lekova uključuje i kompenzatorne, može se reći da u normativnom smislu ona ima uređen mehanizam zaštite ovog prava. Međutim, problemi u praksi i dalje postoje, s tim u vezi govori i praksa Evropskog suda za ljudska prava.

11. Zaključak

Pravna regulativa koja postoji u spomenutim državama po pitanju zaštite prava na suđenje u razumnom roku u velikom delu je usklađena sa međunarodnim standardima, ali to ne znači da dalje promene zakonodavstva nisu potrebne. Pored toga, ne može se zanemariti činjenica da i stranke svojim dispozitivnim radnjama utiču na tok postupka. Zakon, pre svega, mora biti precizan po ovom pitanju, dok ključna uloga leži upravo na sudiji koji mora pravilno tumačiti zakon i sprečiti eventualne zloupotrebe prava.

Može se zaključiti da od nekoliko faktora zavisi efikasnost pravosudnog sistema i da je to slučaj sa većinom pravnih sistema, bez obzira na specifičnosti koje ih karakterišu, a to su: vešto i precizno određeni zakonski propisi, efikasno organizovan rad sudskih organa, određen budžet kojim se raspolaže, ponašanje stranaka i suda u postupku, ali i politička situacija u državi.

Činjenica da je najveći broj presuda Evropskog suda za ljudska prava izrečen zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku pokazuje potrebu za promenama. U nekim državama su potrebne izmene zakonske regulative u vezi sa građanskim i krivičnim

postupcima čime bi se kreirali još delotvorniji pravni lekovi koji će efikasno štititi pravo na suđenje u razumnom roku. S druge strane, u nekim državama već postoji dobar zakonski okvir u vezi sa zaštitom ovog prava, pa je u tom slučaju neophodno stvaranje uslova za što bolju implementaciju tih propisa.

Literatura

- Albers, P. 2009. The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights, The experiences of the Netherlands. In: *The Right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights*: Round Table organized by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Bled, Slovenia, 21-22 September 2009. Ljubljana: Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, pp. 28-38.
- Berger, V. & Kondorosi, F. 2006. *Az Emberi Jogok Európai Biróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire*. Budapest.
- Bjeković, S. 2009. Pravo na pravično suđenje i suđenje u razumnom roku. *Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici*, 30(39), pp. 59-76.
- Caponi, R. 2016. The Performance of the Italian Civil Justice System: An Empirical Assessment. *The Italian Law Journal*, 2(1), pp. 16-31.
- Carnevali, D. 2006. La violazione della ragionevole durata del processo: alcuni dati sull'applicazione della 'legge Pinto'. In: Guarnieri, C. & Zannotti, F. (eds), *Giusto processo?*. Milano: Giuffrè, pp. 289-314.
- Čizmović, M. & Đuričin, B. 1997. *Građansko procesno pravo*. Podgorica: Kulturno prosvjetna zajednica.
- Đuričin, B. 2004. Analiza izmena Zakona o parničnom postupku. U: Spasić, A. & Milić Perunović, B. (prir.), *Zbornik radova sa okruglih stolova posvećenih novom Zakonu o parničnom postupku*. Podgorica: Centar za obuku sudija Crne Gore.
- Fabri, M. 2009. The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights, The Italian maze towards trials within reasonable time. In: *The Right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights*: Round Table organised by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Bled, Slovenia, 21-22 September 2009. Ljubljana: Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, pp. 12-23.
- Galič, A. 2009. The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights, Legal remedies for the protection of the right to trial within a reasonable time in Slovenia. In: *The Right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights*: Round Table organised by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Bled, Slovenia, 21-22 September 2009. Ljubljana: Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, pp. 73-89.
- Galič, A. 2004. *Ustavno civilno procesno pravo*. Ljubljana: Uradni list, GV Založba.

- Potočnjak, Ž. 2005. Zaštita prava na suđenje u razumnom roku – neki prijedlozi za unapređenje hrvatskog sustava na temelju stranih iskustava. *Hrvatska pravna revija*, 5(4), pp. 1-15.
- Schorm, V.A. 2008. The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights, Remedies against excessive length of judicial proceedings in the Czech Republic. In: *The Right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights: Round Table* organised by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Bled, Slovenia, 21-22 September 2009. Ljubljana: Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, pp. 39-42.
- Siemaszko, A. & Gruszczyńska, B., Marczewski, M., Ostaszewski, P. & Więcek-Durańska, A., 2016. *Sądownictwo. Polska na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej (Judiciary. Poland against the backdrop of other EU countries)*. Warsaw: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.
- Uzelac, A. 2012. O razvoju pravnih sredstava za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku afirmacija ili kapitulacija u borbi za djelotvorno pravosuđe. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Liber amicorum – prof. Sajko)*, 62(1-2), pp. 359-396.
- Varga, I. 2009. Breach of the reasonable time requirement in Hungarian law and in the practice of the European Court of Human Rights. In: Labori, M., Köck, H.F., Vervaele, A.A.E. (eds.) *Annales Universitatis Apulensis Serie Jurisprudentia*, pp. 13-28. Dostupno na www.uab.ro/reviste-recomes-cote/reviste-drept.
- Woląsiewicz, J. 2009. The right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights, The Polish Experience of the establishment of an effective remedy against the excessive length of proceedings. In: *The Right to trial within a reasonable time and short-term reform of the European Court of Human Rights: Round Table* organised by the Slovenian Chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe, Bled, Slovenia, 21-22 September 2009. Ljubljana: Ministry of Foreign Affairs: Ministry of Justice, pp. 24-27.

Internet izvori

- Ernst, E. 2012. The appeal in German civil procedure and the length of the process: Facts and figures, problems and solutions. Dostupno na: <http://www.advokatura.lt/download/42640/prof%20ruduger%20ernst%20pranesimas.doc>, (12.2.2019).

Pravni izvori

Italija

- L. cost. 23 novembre 1999. Legge costituzionale 23 novembre 1999, n. 2 „Inserimento dei principi del giusto processo nell’articolo 111 della Costituzione“, pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 300 del 23 dicembre 1999. Piattaforma didattica

sulla Costituzione italiana, <https://piattaformacostituzione.camhttp://www.piattaformaconstituzione.camera.it>.

Holandija

The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2008, <https://www.government.nl/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008>.

Nemačka

Zivilprozessordnung, 2005. *Bundesgesetzblatt* Teil I, 2005-12-09, vol. 72, pp. 3202-3378. Fassung aufgrund des Gesetzes zur Reform des Zivilprozesses (Zivilprozessreformgesetz - ZPO-RG) vom 27.07.2001 (*BGBl.* I S. 1887), in Kraft getreten am 01.01.2002. Dostupno sa izmenama u službenom prevodu na engleski na: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

Mađarska

Act XIX/1998. Act XIX of 1998 on the Code of Criminal Procedure (amended of Articles 138/A-139 on the Restraining Order, 2006 [1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról] dostupno na: <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?docid=99800019.TV>.

Act III/1952. Act III of 1952 on the Code of Civil Procedure (amended by Section 2 of Act CX of 1999, effective as of 1 January 2000). Dostupno na: http://adko.hu/01_files/adotanulmanyok/2017/Pp-angolul.pdf.

Act CXXX/2016. 2016. évi CXXX. Törvény a Polgári perrendtartásról *Magyar Közlöny*, 2016-12-02, vol. 190, pp. 78878-79023.

Act V/2013. Polgári Törvénykönyvrő (Građanski zakonik Mađarske), *Magyar Közlöny*, 2013-02-26, vol. 31, pp. 2382-2663.

Hrvatska

Zakon o sudovima, *Narodne novine*, br. 150/2005, 16/2007, 113/2008, 153/2009, 116/2010, 122/2010, 27/2011, 57/2011, 130/2011, 28/2013.

Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, *Narodne novine*, br. 99/1999, 29/2002, 49/2002.

Crna Gora

Ustav CG, *Službeni list CG*, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI.

Zakon o parničnom postupku, *Službeni list CG*, br. 22/2004, 28/2005 - odluka US i 76/2006 i *Službeni list list CG*, br. 47/2015 - dr. zakon, 48/2015, 51/2017, 75/2017 - odluka US, 62/2018 - odluka US i 34/2019.

Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, *Službeni list Crne Gore*, br. 11/2007.

Slovenija

Ustava Republike Slovenije, *Uradni list RS*, št. 33/1991-I, 42/1997 – UZS68, 66/2000 – UZ1980, 24/2003 – UZ3a, 47, 68, 69/2004 – UZ14, 69/2004 – UZ43, 69/2004 – UZ50, 68/2006 – UZ121,140, 143, 47/2013 – UZ148, 47/2013 – UZ90,97, 99 in 75/2016 – UZ70a.

Zakon o varstvu pravice do sojenja brez nepotrebnega odlašanja (ZVPSBNO), *Uradni list RS*, št. 67/12 - uradno prečiščeno besedilo: ZVPSBNO-NPB5.

Poljska

Akt o predugom trajanju sudskog postupka, 2004. Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, *Dziennik Ustaw* Nr 179, poz. 1843 z 2004. Dostupno na: <http://dokumenty.e-prawnik.pl/akty-prawne/dziennik-ustaw/2004/179/1843/>.

Češka

Zakon iz 2006. o odgovornosti za štete u vršenju javne službe kojim se menja zakon iz 1998. Zákon, kterým se mění zákon č. 82/1998 *Sb.*, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 *Sb.*, o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 201/2002 *Sb.*, o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 *Sb.*, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=160&r=2006>.

Izveštaji i ostali izvori

Funkcionalna analiza pravosuđa u Srbiji, 2015. Multi Donor Trust Fund for Justice Sector Support (MDTF-JSS), 2014. <http://www.mdtfjss.org.rs/data/pub/sjfr/sr/Funkcionalna-analiza-pravosudja-u-Srbiji.pdf>.

ECHR, 2019. The ECHR and the Czech Republic, fact and figures, Council of Europe. Dostupno na: www.echr.coe.int.

Izvešće o radu državnih odvjetništava u 2006, 2007. Zagreb, jun 2007. Dostupno na: www.dorh.hr.

Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine, 2007. Vlada RH i Ured za ljudska prava, Zagreb.

The situation in Hungary, 2019. European Parliament resolution of 17 May 2017 on the situation in Hungary. Dostupno na: www.europarl.europa.eu.

- The situation of the judiciary in Poland, 2019. Helsinki foundation for human rights, January 2019. Dostupno na: www.hfhr.pl/en.
- White Paper on the Reform of the Polish Judiciary, 2018. The chancellery of the prime minister, Warsaw. Dostupno na: https://www.premier.gov.pl/files/files/white_paper_en_full.pdf.
- Zagrebel'sky, V. 2002. Interview with Vladimir Zagrebel'sky, judge at the European Court of Human Rights (Urbino, November 2002).

Sudska praksa

- Ajzert v. Hungary*, predstavka broj 18328/03, presuda od 26. marta 2007. godine.
- Charzyński v. Poland*, predstavka broj 15212/03, presuda od 1. marta 2005. godine.
- Crnojević v. Croatia*, predstavka broj 71614/01, presuda od 29. aprila 2003. godine.
- Debelić v. Croatia*, predstavka broj 2448/03, presuda od 26. maja 2005. godine.
- Erdős v. Hungary*, predstavka broj 38937/97, presuda od 9. jula 2002. godine.
- Freimann v. Croatia*, predstavka broj 5266/02, presuda od 24. juna 2004. godine.
- Gazso v. Hungary*, predstavka broj 48322/12, presuda od 16. jula 2015. godine.
- Grzinčič v. Slovenia*, predstavka broj 26867/02, presuda od 3. maja 2007. godine.
- Hartman v. Czech Republic*, predstavka broj 53341/99, presuda od 10. jula 2003. godine.
- Horvat v. Croatia*, predstavka broj 51585/99, presuda od 26. jula 2001. godine.
- Kudla v. Poland*, predstavka broj 30210/96, presuda od 26. oktobra 2000. godine.
- Kútfalvi v. Hungary*, predstavka broj 4853/02, presuda od 5. januara 2005. godine.
- Lukenda v. Slovenia*, predstavka broj 23032/02, presuda od 6. oktobra 2005. godine.
- Militaru v. Hungary*, predstavka broj 55539/00, presuda od 12. februara 2004. godine.
- Najvar v. Czech Republic*, predstavka broj 302/06, presuda od 3. marta 2009. godine.
- Rajak v. Croatia*, predstavka broj 49706/99, presuda od 28. juna 2001. godine.
- Slaviček v. Croatia*, predstavka broj 20862/02, presuda od 4. jula 2002. godine.
- Šoć v. Croatia*, predstavka broj 47863/99, presuda od 9. avgusta 2003. godine.
- Feldbrugge v. Netherland*, predstavka broj 8562/79 presuda od 29. maja 1986. godine.
- Varičak v. Croatia*, predstavka broj 78008/01, presuda od 11. decembra 2003. godine.
- Vass v. Hungary*, predstavka broj 57966/00, presuda od 25. novembra 2003. godine.
- Vokurka v. Czech Republic*, predstavka broj 178/01, presuda od 6. septembra 2001. godine.
- Odluka Ustavnog suda RH U IIIA-1535/2002 od 20. novembra 2002. godine.

Maida M. Bećirović Alić, PhD

Assistant Professor

International University of Novi Pazar

e-mail: *maida.becirovic@uinip.edu.rs*

TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME IN COMPARATIVE LAW

Summary

The right to a trial within a reasonable time as part of the right to a fair trial is one of the fundamental human rights that belongs to all people without distinction. The problem of the length of court proceedings can be characterized as a global problem that exists in countries around the world. The general rule that arose from the current analysis of the situation in this area is that the countries of the Anglo-Saxon legal system have more effective protection of the right to trial within a reasonable time than the countries of the European-Continental legal system, where in some countries the protection of this right is a systemic problem. The author in the paper presents the legal systems of certain countries, the good and the bad of their legal regulations in order to find new solutions for problems in this area.

Keywords: trial within a reasonable time, fair trial, human rights.

Primljeno: 30.1.2019.

Prihvaćeno: 1.10.2019.